

Habil ve Kabil

Doğan İlk İnsanla Ölen İlk İnsanın; Öldüren İlk İnsanla Öldürülen İlk İnsanın İlişkisi Üzerine.

YAVUZ ERTEN

- “*Habil’in öldürülmesinden önce var olan ve kıssanın başlangıç bölümü sayılacak şey nişanın ta kendisiydi. Ortada bir adam, bu adamın yüzünde de bir nişan vardı, başkalarını korkutan bir nişan*”, **Demian, Herman Hesse** –
- “*Evet, belki o senin Tanrının ama o çocukların değil*” **Kabil, José Saramago** -

Bu konuşmanın içeriği insanlık tarihinin en eski hikâyelerinden birisi: Habil ve Kabil’in öyküsü. Dini anlatılarda kendine yer bulan bu öykü insanlığın yeryüzündeki varoluşundaki ilk cinayet kurgusunu içerir. Bu cinayet bir kardeş katlidir.

Hikâyenin kutsal metinlerde nasıl anlatıldığına bakalım: Hazreti Havva yirmi batında kırk çocuk doğurmuştur. Bu ikizlerden biri oğlan diğeri kızdır. Kabil ve Habil de birer kız kardeşle bir karında ikiz doğmuşlardır. Allah Âdem’e bu ikizlerden birinin kızını diğerinin erkeğiyle eşleştirmesini söyler. Ama Kabil’in ikizi olan Aklima Habil’in ikizinden güzeldir. Kabil bu emre karşı gelir; kendi ikiziyle evlenmek ister. Fakat Âdem bunu gayrimeşru bulur. Daha sonra bir çözüm olarak Habil ve Kabil’in Tanrı’ya sunular sunmasını ve hangisi kabul edilirse Aklima’yı onun almasını önerir. Kabil ve Habil bunu kabul ederler. Habil bir koyun, Kabil ise buğday sunar. Tanrı Habil’in sunusunu kabul eder. Bunun üzerine Kabil Habil’i öldürür.

Öykünün bu şekilde anlatımı bazı farklı versiyonları olsa da, temelde İslami kaynaklarda İsrailiyat adı verilen Kitab-ı Mukaddes’e dayalı yorumlardan oluşur (Yetik, 2012).

Hikâyeye Kuran-ı Kerim’de Maide Suresi’nde rastlarız. Kuran’da iki kardeşin isimleri verilmeden şu şekilde anlatılır:

“*Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini dođru olarak anlat:*

Yakınlık için birer kurban sunmuşlardı.

Birinin kabul edilmiş, diğerinin kabul edilmemişti.

(Kabul edilmeyen, kardeşine) “Seni öldüreceğim” demişti.

(Kardeşi) “Allah ancak korunanlardan/sakınanlardan/çekinenlerden kabul eder” demiş (ve eklemişti:)

Beni öldürmek için el kaldırırsan da, ben sana öldürmek için el kaldırmayacağım; çünkü Alemlerin rabbi Allah'tan korkarım.

Dilerim hem benim günahlarımı hem kendi günahlarını yüklenir, Cehennem halkından olursun; zalimlerin cezası budur.”

Derken, benliği kendisine kardeşini öldürmeyi kolaylaştırdı da, onu öldürdü; yitirmişlerden oldu. Allah, kardeşinin bedenini nasıl gömeceğini göstermek üzere ona yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi.

“Kardeşimin bedenini gömmekte bu karga kadar acizim, ha?” dedi.

O artık pişmanlığa düşenlerden olmuştu.” (5/Maide:27-31).

Eski Ahit'e geri dönecek olursak, cinayetin arkasından olanlar şöyle anlatılır:

“Ve Rab Kain'e dedi ki: Kardeşin Habil nerede? Kain dedi ki: Bilmiyorum; kardeşimin bekçisi miyim ben? (.) Ve Kain Rabbe dedi: Cezam taşınamayacak derecede büyüktür. İşte bugün toprağın yüzü üzerinden beni kovdun ve senin yüzünden gizli kalacağım ve yeryüzünde kaçak ve serseri olacağım ve vaki olacak ki; her kim beni bulursa, beni öldürecektir. Ve Rab ona dedi: Bunun için Kain'i her kim öldürürse, ondan yedi kere öç alınacaktır.(.) Ve Kain Rabbin önünden çıktı ve Adenin şarkında Nod diyarında oturdu. Ve Kain karısını bildi ve gebe kalıp Hanoku doğurdu ve bir şehir bina etti ve şehrin adını oğlunun adına göre Hanok koydu” (Tekvin 5:9-16 Kitab-ı Mukaddes).

Habil ve Kabil kıssası insanın dünya üzerindeki varoluşunun mitolojik boyuttaki ilk cinayetidir. Dini söylem insanlığın sonraki zamanlarda işlediği her bir cinayetin günahından bir payı ilk katil Kabil'e yükler. Freud'un kuramının sembolik tarihselliğinde ilk cinayetler baba katliken (Totem ve Tabu'da (Freud, 1913) Baba öldürülür, Musa ve Tektanrıcılık'ta (Freud, 1939) Musa (veya ilk Musa) öldürülür, Kral Oidipus'u ele alışında (Freud, 1900)

Laios (baba) öldürülür). Habil ve Kabil hikâyesinde öldürülen kardeştir. Söylence ve dini metinlere göre, bu cinayetten sonra dışlanan ve yurdunu bırakıp giden, alında bu büyük suçun nişanını taşıyan Kabil Aden'in doğusunda, Nod bölgesinde Hanok adında bir şehir kurar. Hanok (veya Enok) aynı zamanda onun kurduğunun devamını getirecek olan oğlunun adıdır. O şehir (veya şehirleşme) yeryüzünde insan medeniyeti için yeni bir adım olur.

Bu cinayetin sembolik anlamı ve işlevleri değişik şekillerde ele alınmıştır. Oya Arca (2013) Eski Ahit'te çoban ve tarımcı arasındaki bu çatışmanın vurgulanmasının komşu ve tarımcı Kenan mitlerinin ve ritüellerinin çoban-göçer İsrail oğullarına bulaşma ve istilasına bir önlem olabileceğini düşünür. Arca Eliade'ye (2003) referans vererek, Habil ve Kabil hikâyesinin, çiftçi ve şehirlilerin yerleşik hayatlarına gösterdikleri direnç üzerinden çobanların sade varoluşlarının yüceltilmesi olduğunu söyler.

İslami düşünür Ali Şeriati, olayı tarih felsefesi açısından inceler ve "çelişkinin başlangıcı" olarak nitelendirir (Yetik, 2012). Onun yorumuna göre, tarih felsefesinin odaklandığı dinamik, iki düşman ve çelişik unsur arasında süre giden diyalektik çelişkidir. Ona göre Habil ve Kabil hikâyesindeki çelişki "çiftçilik düzeninin, tekelci ya da bireysel mülkiyetin temsilcisi" olan Kabil ile "avcılık çağının ve mülkiyet öncesi ortaklık döneminin temsilcisi" Habil arasındadır. Bu olayla birlikte ortak mülkiyet, genel paylaşım dönemi, kardeşlik, gerçek iman ruhu, gönül temizliği ve vicdan gibi şeyler, çiftçilik ve özel mülkiyet düzeninin, dini aldatmacanın ve başkasının hakkına tecavüz etmenin gerçekleşmesiyle ortadan kalkar. Şeriati'ye göre tarım alanı, diğer tabi alanlar olan orman, çöl veya deniz gibi değildir. Onu kullanmada diğerlerine göre bir özgürlük veya eşitlik söz konusu değildir. Tarım alanıyla birlikte ilk defa olarak tabiattaki bir alan ve içerdiği olanaklar bireysel mülkiyetin kontrol ediciliğine girer. Bu olayla ilkel komün dönemi sona erer, avlanma yoluyla üretim şeklindeki eşitlik ve kardeşlik düzeni son bulur, ilkel sınıflı toplumdaki efendi-köle ilişkisi ortaya çıkar (Yetik, 2012, s. 44-47).

Dini söylencelerde Kabil'in soyunun devam ettiği ve oğlu Hanok'un babasından devraldığı inançları içeren "Hanok'un kitabı" ya da "Hanok'un Sırlar Kitabı" diye iki nüsha halinde öğretiler bıraktığı söylenir. Sonrasında Adem'in diğer oğullarından Şit'in soyu Kabil'in soyuyla savaşı. Şit'ten sonra onun soyundan gelen İdris de savaşı sürdürür. Kabil'in soyundan gelenler, İdris tarafından yenilgiye uğratılınca teslim olup İdris'in toplumunun içine karışırlar. İslami yoruma göre İdris de peygamberdir. İdris peygamberin Musevi kaynaklarındaki ismi

ilginç bir ayrıntı olarak Hanok'tur. Yani Kabil'in oğlu ile Şit'in torununun torunu aynı adı taşırlar. Kabil soyundan gelenler bunu da kullanarak, bir strateji olarak, yenilgiyi galibiyete çevirirler. Teslim olurlar ancak kendi öğretilerini karıştıkları toplumun içine yayarlar ve bu öğretiler zamanla asıl dinin yerini alır. İslami düşünürler bu öğretilere Bâtını adını verirler ve Nuh Tufanı'nın bu sebeple gerçekleştiğini iddia ederler (Yetik, 2012, s. 56-61). Acaba bu tufan bu öğretileri silme konusunda yeterli olmuş mudur? Müslüman kaynaklarında sürekli olarak peygamberin hadisinin (Hz. Adem'in oğlu Habil gibi ol!) hatırlatılması bu sebeple midir? (Said, 2006, s. 25).

Kardeşimin Bekçisi miyim?

Kabil işlediği cinayetten sonra kendisine Habil'i soran Tanrıya böyle bir yanıt verir:

"Kardeşimin bekçisi miyim?"

Verilen yanıtta isyankâr ve küstah tonun dışında mesajın anlamıyla ilgili neler düşünebiliriz? Herhalde öncelikle, binlerce yıl öncesinin kutsal bir hikâyesindeki bu ifadenin tüm eskiliği ve dramatik bağlamına karşın kulağımıza ne kadar tanıdık ve yakın gelişi dikkatimizi çeker. Kardeşiyle ilgili bir şey sorulan veya sorulan bu şeyle ilgili azarlanan ablalar ve ağabeylerden bu sözü duymamız çok da alışılmamış bir şey değildir.

Bu sözler soru kipinde olsa da bir belirleme de yapar: "Beni kardeşimin bekçisi kıldınız" Kardeşi tehlikelerden, kaybolmasından, başına bir şeyler gelmesinden koruyan bir kişinin göreviyle ilgili isyanı veya itirazıdır bu. İyi de, küçüğü koruma ve kollama görevi bir üst kuşağın sorumluluğunda değil midir? Böyle bir görevlendirme kuşak karışıklığı, dolayısıyla da kafa karışıklığı yaratmaz mı?

Katz (1991) en büyük erkek çocuk olmanın zorluğunu iki yönlü bir güçlük olarak tanımlar: Büyük erkek çocuk babanın gözünde Oidipus nitelikli rakip olarak bir tehdit yaratır. Babanın onunla ilişkisinde her zaman bir zorluk vardır. Baba kendi ölümünün arkasından sahip olduklarının hepsinin sahibi olacak kişiliği büyük erkek çocuğunun şahsında görmektedir. Öte yandan, büyük erkek çocuk yani ağabey küçük erkek kardeş veya kardeşler için zaman zaman babanın yerine koyulan bir figür olarak Oidipus nitelikli nefret, rekabet ve saldırının hedefi haline gelir. Oidipus nitelikli dürtülerin yer değiştirmesi (displacement) sonucunda ortaya çıkan bu durumda dürtülerin eyleme geçirilmesi babaya yönelik olmasından daha fazla

kolaylık taşır. İki sene önceki sempozyumda yaptığım sunumu hatırlarsak (Erten, 2012), kız kardeşin ağabeye duyduğu aşkta, hala ensest nitelikli bir durum olmasına karşın, babaya göre arzu-yasak çatışmasının daha az şiddetli oluşunda ve dürtülerin bir dereceye kadar doyurulmasında olduğu gibi, erkek kardeşin öldürücü rekabet dürtülerinin ağabeye karşı eyleme geçirilmesinde babaya karşı olanlara nazaran daha az çatışma ve kaygı vardır.

Kendini bu dinamiklerin ortasında bulan ağabeyin bu duruma duyduğu tepki onun kardeşine duyduklarının tek açıklaması değildir. Ağabey babasının erkek kardeşine yönelik daha şefkatli ve koruyucu bir yaklaşımda olduğunu görür. Ve bu baba-oğul ikilisine karşı haset duyar. Öte yandan annesinin ilk erkek çocuğu olarak annesinin gözünde erkek kardeşine göre daha çok arzulanan ve özel bir konumu olduğunu bilmektedir. Ancak bu özelliğine karşın anne ve baba karı-koca olmaya devam etmekte hatta bu birlikteliklerini yeni çocuklarla taçlandırmaktadırlar. O aşğını kocasından bir türlü boşatamayan bir sevgili durumundadır. Baba-oğul ikilisinin dışında kaldığı gibi, tekrar ve tekrar karı-koca ikilisinin de dışında kalmaktadır. Hatta doğan çocukların anne ve babayla yatak odasında kaldıkları doğum sonrası dönemlerini düşününce, doğan kardeşlerin Birincil Sahneye katılabilmelerine karşın o dışarıda bırakılmaktadır. Büyük çocuk bir tarafı koruyucu, şefkatli, diğer tarafı erotik, arzulu olan bir Birincil Sahnenin dışında bırakılmış hisseder.

Tüm bu bağlamda, Kabil'in kardeşinin bekçisi oluşunu nasıl okuyabiliriz? Kardeşine göz kulak olmak, onu dışarıdan gelecek tehlikelerden korumak bir karşı-tepki kurma (reaction formation) ise, Kabil'in bekçiliği kardeşine karşı yönelen kendi öldürücü dürtülerine karşı olabilir mi? (öldürmek ne demek, tam tersine ben onu koruyorum!). Kabil Tanrıya "ben kardeşimin bekçisi miyim?" derken "ben onun bekçisi değilim", "ben onun bekçisi olamam", "ben onun bekçisi olmak istemiyorum, tam tersine ona saldıran olmak istiyorum" ve en nihayetinde de "ben ona bekçi olamadım", "ben onu kendime karşı koruyamadım" der gibidir.

Hayrettin Kara (2011) Kabil'in işlediği cinayeti bilinçlilik-bilinçdışı ayrımının doğuşu olarak görür. Ona göre, Habil'in öldürülmesi ve gömülmesi yani bu işlenen suçun görünmez hale gelişi, yaşanmış olanın bilinçten silinmesinin (bastırılmasının) sembolüdür. Habil ortada yoktur. Habil'in cinayeti de ortada yoktur (Oya Arca (2013) Kabil'in Habil'i öldürüp, kendi içine gömdüğünü, yani yediğini iddia eder). Kabil Tanrı'nın sorusuna "ben bekçisi miyim?" diye yanıt verir. "Bekçilik" ile ilgili düşüncelerimizde çağrışımlarımızın önünü açarsak "muhafızlık", "hıfz" ve "hafıza" kavramlarımıza ulaşırız. Hafıza, deneyimlerimizi, anılarımızı,

düşüncelerimizi muhafaza edendir. Psikanalitik bakış açısıyla ele alırsak, bunları bilinçli ya da bilinçdışı düzeyde saklar, onların bekçiliğini yapar. Bilinçdışı oluşları muhafaza edilmedikleri anlamına gelmez. Kabil "ben bekçisi miyim?" diye isyan ederken yaşam boyu bilinçli veya bilinçdışı bekçiliğini yapmak zorunda kalacağı büyük suçun kendisinde yarattığı sıkıntıyı haykırmaktadır. Diyalektik mantıkla düşünürsek efendinin bir düzeyde kölenin efendisiyken diğer düzeyde köleye efendiliğinin kölesi olmasında olduğu gibi, gardiyanın bir yandan mahkumların gardiyanıyken aynı zamanda ömür boyu hapisshanede yaşamının, ömür boyu mahkumların gardiyanı olmasının mahkumu oluşunda olduğu gibi, bu cinayet ömür boyu Kabil'in muhafızı, bekçisi, gardiyanı ve efendisidir.

Nişan

Kitabı Mukaddes'e göre Tanrı işlediği cinayetten sonra Kabil'in alına bir nişan koyar ve bu nişanla onu korumaya alır (Tekvin 5:9-16 Kitab-ı Mukaddes). İşlediği suçla lanetlenen birisinin herhangi bir intikama karşı korumaya alınmasının anlamı nedir?

Bu kararda korumadan çok bir cezalandırma görebiliriz. Kabil'in öldürülmesi cezalandırma değil onun için bir kurtuluş olacaktır. Kabil yaşadığı müddetçe vicdan azabı çekecek, yaşamı boyunca yaptığının lekesini alında taşıyacaktır. Hatta bu suçluluk onun yaşamıyla sınırlı kalmayacak onun soyuna da sirayet edecektir.

Arca (2013) bu nişan ve onun simgelediği korumayı, Tanrı'nın bu cinayetin bir kan davasına dönüşmesini istememesi olarak yorumlar. Kan davasına dönüşmeyen bir suç ve onun yarattığı pişmanlığı psikanalitik olarak nasıl düşünebiliriz?

Haset ve bu duyguların yol açtığı cinayeti saldırganlığın dışa püskürtüldüğü, paranoid-şizoid konumun ürünleri olarak düşünmeliyiz. Bu yansıtmacı (paranoid) edim içe-alımcı (depressif) bir konumda suçluluk, pişmanlık ve onarım olarak işlenebilir. Bu sayede suç –ve dolayısıyla suçluluk- onarıcı bir edimi doğurur. İlk günahların ve içerdikleri şiddetin kurucu gücü bundandır. Ancak burada söz konusu olan, süre giden bir intikam ve bu intikamları mümkün kılan bir şiddet sarmalı değildir. Durum böyle olsaydı, sürekli yeni cinayetleri ve intikamları ortaya çıkaran ve doğrulayan bir şekilde, kötülüğü ötekinde gören bir yansıtma devam edip gider ve paranoid-şizoid durum daim olurdu.

Kuran’da Habil-Kabil kıssasına Maide suresinde değinilir ve sonuçlarına yönelik şöyle denir: *“Kim bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur.”* (5/Maide:32)

Bu ayetin içerdiği anlamı, şiddet sarmalı ve olası kan davasına karşı bir uyarı olarak görürüz.

Büyük Çocuğun Dramı

Girard (1972, s. 85) antik edebiyatta, dini söylencelerde ve mitolojilerde kardeş düşmanlığının örneklerini sıralar ve kardeşler arasındaki çatışmanın ve sonunda birinin ölümünün, kurucu özelliğe dönüştüğünü iddia eder: Yakup ile Esav, Eteokles ve Polyneikes, Romus ve Romulus, aslan Yürekli Richard ve Topraksız John hikâyeleri bu dinamiğin örnekleridir. Bu örneklere Hazreti Musa ve Hazreti Harun arasındaki ilişkinin hikâyesi de eklenebilir (Aaron, Encyclopaedia Britannica 2014).

Tanrı’yla konuşmak için dağa çıkan ve on emri alan Hazreti Musa geri döndüğü zaman takipçilerinin altın buzağıya tapındıklarını görür. Yokluğunda uzun süredir belirsizliğe ve eski alışkanlıklarının yokluğuna katlanmakta zorlanan ve ayrıca Musa tarafından da terk edildiklerini düşünen halkı, eski bir Mısır rahibi olan ve çok Tanrılığın ritüellerini bilen Hazreti Harun’a baskı yaparlar. Hazreti Harun onların altınlarını toplayıp eritip altından bir buzağı olarak döker. Rahata eren halk ona tapınmaya başlar. Geri döndüğünde durumu gören Hazreti Musa ağabeyine çıkarır. Hazreti Harun durumun ne kadar zor bir hal aldığını ve biraz da vakit kazanmak için böyle davranmak zorunda kaldığını anlatmaya çalışır. Eğer bu şekilde davranmasaydı kendisinin öldürülmüş olacağını söyler. Hazreti Musa bunun üzerine kendinden yana olanların ve karşı olanların saf tutmalarını ister. Onu destekleyen Levilere karşı tarafı öldürmeleri emrini verir. Bu sert ve kesin emir kontrolünden çıkmaya başlayan gidişatı toparlamak için bir acı ilaçtır. Kısa zaman içinde kadın ve çocukların da bulunduğu üç bin kişi öldürülür. Genel kabul gören görüşe göre, Hazreti Musa’nın kırk yıl süren uzun yolculuğu ve liderliğinin en riskli en kritik noktalarından biri böyle atlatılmış ve tek Tanrılı dinin geleceği bu şekilde güvenceye alınmıştır.

Genel kabul gören görüş dışında düşünceler de vardır. Örneğin Freud (1939) “Musa ve Tektanrıcılık”ta Hazreti Musa’nın bu ayaklanma sırasında öldürülmüş olması gerektiğini düşünür. Peki Hazreti Harun’a ne olmuştur? Hazreti Harun Yahudilerin Mısır’dan çıkışları sırasında İsrailoğulları’nın iki peygamberinden biri olarak kabul edilmektedir. Pek çok mucizeyi gerçekleştiren odur. Acaba Hazreti Musa Freud’un iddia ettiği gibi ayaklanma

sırasında öldürüldüyse, Freud'un sözünü ettiği Yahudileri vaat edilmiş topraklara ulaştıran ikinci Musa Hazreti Harun mudur? Altın buzağı ayaklanması iki kardeş arasındaki iktidar mücadelesinden mi çıkmıştır? Genel kabul gören inançtaki gibi Hazreti Musa krizi iktidarını sağlamlaştırarak atlatmışsa Hazreti Harun'a ne olmuştur? Dini söylemlerin ve söylencelerin bir kısmında Tanrı'nın Hazreti Musa'ya Hazreti Harun'u dağa getirmesini istediği iletilir. Hazreti Musa'ya Hazreti Harun'un dağda vefat edeceğini söyler ve onu gömeceği yeri gösterir. Hazreti Harun dağda ölür ve Hazreti Musa tarafından oraya gömülür. Hazreti Harun'un dağdan dönmediğini gören İsrailoğulları onu sordukları zaman Hazreti Musa olup biteni anlatır. Bir kısmı ona inanmazlar ve Harun'u onun öldürdüğünü söylerler. Yine söylencelere göre (Harun peygamberin hayatı ve özellikleri, 2014). Hazreti Musa bunun üzerine o insanları dağa götürür. Bir mucizeyle Hazreti Harun'u diriltir ve gerçeği bir kez de onun ağzından o insanların duymasını sağlar.

Hangi söylencedeki hangi bilgi veya hangi inanç olursa olsun, bunlar öyle veya böyle, Museviliğin kuruluşunda da iki erkek kardeş arasındaki ilişki ve şiddetin bir rolü olduğunu bize söylerler.

Bir örneği de kendi tarihimizden verirsek (Mehmed I, Encyclopaedia Britannica 2014), Osmanlı Devleti'nin en karanlık dönemi, hatta fiilen yıkıldığı dönem Yıldırım Beyazıd'ın 1402 yılında Timur'a Ankara savaşını kaybetmesiyle başlar. Fetret Devri olarak adlandırılan ve 1413'e kadar süren dönemde Beyazıd'ın dört oğlu iktidar için birbirleriyle savaşır. Timur'un manipülatif politikalarıyla da şekillenen ve renklenen bu iç savaşta Emir Süleyman, Musa Çelebi, İsa Çelebi ve Çelebi Mehmet birbirlerine girerler. Çelebi Mehmet üç kardeşini yener ve Osmanlı Devleti'ni bir anlamda yeniden kurar. Öldürülen üç kardeş Bursa'da babaları Beyazıd'ın türbesine gömülür. Çelebi Mehmet yani birinci Mehmet kardeşlerini öldürerek devleti tekrar kurarken, İkinci Mehmet yani Fatih Sultan Mehmet de devletin geleceği ve bekası için, yani nizam-ı alem için, Fatih Kanunnamesi'nde padişah olarak tahta çıkan kardeşe kardeşlerini öldürme hakkını verir.

Nobel ödüllü yazar José Saramago (1998) "Kabil" adlı romanı boyunca, Tanrı'nın neden Cennet bahçesinin ortasına Bilgi Ağacı'nı dikip sonra "bunu ellemeyeceksiniz" emrini verdiğini, sonra da bu emre uymayan Adem ve Havva'yı cennet bahçesinden kovduğunu; neden Habil'in sunusunu kabul edip Kabil'in sunusunu reddettiğini ve her şeyi bilen ve gören bir Tanrı olarak bunun yaratacağı sonuçları hesaplamadığını; ne olup bittiğini bile bile neden Kabil'e kardeşini sorduğunu sorup sorgulayıp durur. Bu Tanrı imgesi, çocuklarına, özellikle de büyük erkek çocuğuna karşı nefretli ve acımasız bir baba imgesinden devşirilmiş gibidir.

Eski Ahit hikâyelerini inceleyenler, bu hikâyelerin bir kısmında babaların büyük erkek çocuğa karşı iki uçlu ve ikircikli tutumlar içinde olduklarını görürler (Beiser, 1989). Kitab-ı Mukaddes'te adı anılan bir miras hukuku maddesine göre, baba miras olarak, büyük oğula, kardeşler arasında eşit bölünmüş payının iki katını vermelidir (Katz, 1991). Bu tür bir hukuk, babanın büyük oğluna hiçbir şey bırakmama eğilimlerini kontrol altına almaya çalışır gibidir.

Aslında o tarihlerin Mezopotamya kültürlerinde “primogeniture” kuralı yani “ilk doğan hakkı” (babanın ölümünden sonra mirasın en büyük oğla bırakılması) yaygındır fakat dilden dile aktarılan, anlatılan ve yazılı hale getirilen hikâyelerde büyük oğul mirasın tamamını almak bir yana, tamamen dışlanmaktadır.

Hazreti İbrahim'in hikâyesinde ilk oğlu İsmail ve annesi Hacer aileden atılırlar. Miras İbrahim'in Sarah'dan doğma oğlu İshak'a (İsmail'in küçük yarım-kardeşi) kalır.

İshak'ın iki oğlu olur: Yakup ve Esav. Yakup çok hırslıdır ve Esav'ın hakkı olan mirası ondan her türlü hile ve hurdayla alır. Bu konuda babası İshak'ı da ikna eder. Hilelerin farkında olan İshak, Esav'ın tüm itirazlarına rağmen duruma göz yumar.

Yakup'un iki karısı olur. İki karısıyla ve onlardan olan çocuklarıyla ilişkisi Kitab-ı Mukaddes'te “mirastan büyük erkek çocuğa iki pay” kuralının referansını oluşturur. Bu iki kadından biri sevdiği Raşel, diğeri o kadar sevmediği Leah'tır. Yakup'un büyük oğlu Reuben sevmediği kadından doğmuştur. Yakup'un en sevdiği oğlu Yusuf ise –Reuben'in küçüğüdür– ve sevdiği karısı olan Raşel'den doğmuştur. Yakup mirasını dağıtırken iki paylık mirası büyük oğlu Reuben'e değil, Yusuf'a verir. İleriki zamanlarda Yusuf iki oğlunu kutsanmaları için babasına Yakup'a getirdiği zaman, Yakup yine büyük torunun kutsanma hakkını küçük torununa verir. Durumu gören ve babasının yanlışlık yaptığını düşünen Yusuf müdahale etmeye çalışır ancak Yakup başını sallayarak oğlunu dinlemez ve doğruyu yaptığında ısrarlı olur.

Katz (1991) Kitab-ı Mukaddes hikâyelerinde ilk doğan erkek çocukların bir şekilde kurban edildiklerini iddia eder. Katz Oidipus trajedisine gönderme yaparak, bu olguya “Laius güdüsü” adını verir. Mezopotamya ve Akdeniz toplumlarındaki çocuk kurban etme kültürünün tek Tanrılı dinlerinin gelişim sürecinde hesaplaşılan ve dönüştürülen bir olgu olduğunu görürüz. Belki de bu dönüşümün metaforik sahnesi; Hazreti İbrahim oğlu İshak'ı kurban edecekken bir ikame olarak kendisine koç sunulmasıdır. Laius güdülenmesi belli savunmacı dönüşümlerle ikameler bulsa da güdülenme hala oradadır. İnsan olsun, hayvan

olsun ilk doğanlar Tanrı'ya adanır. Hayvanlar kesilir, büyük erkek çocuklar din adamının hizmetine verilir. Onun dini amaçlara adanması ve böylece günahlardan arındırılması ailenin topluma dinsel borcu gibidir. Babanın bu çocuk için doğumdan otuz bir gün sonra beş gümüş şekel ödemesi (Pidyon Haben töreni) de çocuğun günahlarından arındırılmasıyla ilgilidir.

Narsisist Yaralanma

Habil-Kabil bahsini bir narsisist yaralanma ve takip eden hiddet ve intikam olarak adlandırırsak, tartışmaya öncelikle Freud'un (1918) "küçük farkların narsisizmi" kavramıyla başlayabiliriz. Bu kavram birbirine benzer ve akran olanların ilişkisinde küçük farkların oynadığı role dairdir. Küçük farklar benliğin ötekilerden farkını ortaya koyar. Bu sebeple bu farklılara narsisist yatırım yapılır. Kişi "siz bizi benzer görüyorsunuz, ama ben şu özelliğimle ayırım, farklıyım ve ondan üstünüm" der gibidir. Benliği ötekilerden ayıran farklar, ötekilerle ilişkide iki yönlü öneme sahiptir. Hem ötekilerden, ötekilerle birlikte içinde yer alınan bütünden benliğin ayrılmasını sağladığı için narsisist olarak mükâfatlandırıcıdır hem de benzer ve akran olunan ötekinin bu farklılara sahip olması durumunda, kişinin geride kalması, arkada bırakılması anlamında narsisist olarak örseleyicidir. Rekabet ve kıskançlık birbirinden çok farklı olanlar arasında ortaya çıkmaz. Pek çok yönden birbirine yakın özelliklerde, benzer, akran olanların ilişkisine hastır. Bir öğrencinin diğer bir öğrenciye kıskançlık duyması öğretmenine duymasından daha sık rastlanır bir şeydir.

Haset genellikle ikili bir dünyaya ait bir duygu olarak görülmekle birlikte, bu tür ilişkilerde üçgen dinamiklerine bürünür. Laverde-Rubio'ya (2004) göre bu tür duyguların akranlar arasında ortaya çıkışlarında, öznenin idealize ettiği tümgüçlü bir nesne vardır. Bu tümgüçlü idealize nesne öznenin akranıyla ilişkide akranın lehine bir asimetri yaratır: daha fazla verir, daha fazla doyurur, daha fazla aynalar. Özne kandırılmış hisseder. Nefret, tutku, haksızlığa uğrama, intikam arayışı, çaresizlik ve kendisine verilmemiş olanı kendi başına elde etme yolunda güçsüzlük duyar. Tüm bunlar haset olarak yoğunlaşırlar. Laverde-Rubio, Bion'a (1965) referans verir: Bion'a göre haset, "kapsayan" veya "kapsanandan" çok bu ikisi arasındaki bağı hedef alır.

Oidipus nitelikli dinamiklerde üst kuşakla ilişkinin özel önemini kabul etmekle birlikte kardeşlerin bu dinamiklerde çeşitli şekillerde yer aldığını düşünüyorum: Bazen yer değiştirmelerle yatırım yapılan ikame nesnelere olarak, bazen de dinamiklerin asli nesnelere

olarak. Oidipus nitelikli karmaşada kıskançlığın iki kuşak arasındaki dinamiklere indirgenmesi kardeşler arasındaki kıskançlık olgusunun psikanalizde hak ettiği önemin ıskalanmasına yol açmıştır. Rahmi, sütü, sevgiyi ve takdiri paylaşma durumunda olan kardeşlerin arasındaki rekabet ve kıskançlık, hatta haset insani saldırganlığın en şiddetli renklerine bürünür. Kral Oidipus trajedisi baba ve oğulun birbirlerinin canına kastetmelerinin hikâyesidir. Hikâyenin devamı olarak görebileceğimiz Antigone Trajedisi'nde (Antigone, Encyclopaedia Britannica 2014) iki kuşak arasındaki mücadele devam eder. Babasını öldürdüğü ve annesiyle evlendiğini öğrenen Oidipus gözlerini kör eder. Birkaç yıl daha bu halde Thebai'de hükümlü olarak sürdürürken, iki oğlu, Polyneikes ve Eteokles onun yetkilerini elinden almaya uğraşırlar. Bu durumun üzerine Oidipus iki oğluna beddua eder ve iki kardeşin birbirlerinin kanına girmelerini diler. Sonunda Oidipus Thebai'den sürülür ve kızı Antigone'nin yardımıyla Kolonos'a sığınır ve orada ölür. Bu arada Thebai'de babalarının bedduasından korunmak isteyen Polyneikes ve Eteokles krallığı dönüşümlü yönetirler. Ancak bu dönüşümlü idare fazla uzun süremez ve iki kardeş savaşıma başlarlar. Aiskhylos'un "Thebai Önünde Yedi Komutan" tragedyasına konu olan savaşta bu iki kardeş birbirlerini öldürürler.

İnsani saldırganlık, saldırganlığın tezahür edişinin insana özel durumunu tanımlamayı gerektirmektedir. Saldırganlık dürtüsünü işlevlerine ve temel özelliklerine göre tanımlarsak birden fazla saldırganlık olduğunu söyleyebiliriz. Yaşama tutunucu, yaşam alanı açıcı saldırganlık; keşfedici saldırganlık; nefsi müdafaa olarak saldırganlık ve sadistik saldırganlık...

Homosapiens sapiens yani türümüz diğer türlerle birlikte ilk tür saldırganlıkları paylaşırlar ancak, sadistik saldırganlık özelliğiyle diğer türlerden ayrılırlar. Sadist nitelikli saldırganlığın kökeninde, tümgüçlü kontrol (omnipotent control) yönelimi vardır ve bu yönelim narsisist yaralanmaların yarattığı zayıflık, güçsüzlük, edilgenlik, küçük düşme, utanç ve haset duygularıyla harekete geçer. Bu tür saldırganlık "intikamın sermayesi ömürdür" sözündeki intikam duygularıyla güdülenir. Kabil'in Habil'i öldürmesine yol açan böylesine bir narsisist hiddettir (Sidoli, 1987) .

Kuran yorumcuları, Kabil'in Habil'i öldürmesine sebep olarak Aklima'nın ona verilmemesini gören değerlendirmelere karşı çıkarlar ve Maide suresinde sebebin zaten zikredildiğini söylerler. Sunular Allaha "yakınlık" amacıyla sunulmuştur. İki kardeşin babalarıyla yakınlık

arayışı içinde olmalarında olduğu gibi, Habil ve Kabil Allah'a yakın olmak istemişler ancak Habil'in sunusu takdir edilmiş, Kabil sunusuyla umduğu yakınlığı elde edememiştir (Yetik, 2012).

Narsisist örselenme olgusunda, Arca'nın (2013) dikkat çektiği "birincil narsisizm' in kırılması"na da değinmek gereklidir. Arca, Kabil'in ısrarla dişi ikizi Aklima'yla evlenmek isteyip, bunun kabul edilmemesini, birincil narsisist simetrisinin kırılması olarak görür. Bağlantılı bir olguyu, Adem'le Havva'nın ilk çocuğu olan Kabil'in Cennet bahçesinde, yani kovulmadan önceki zamanlarda doğduğu yönündeki bahislerde bulabiliriz. Anne ve babanın yaşadığı kovulma travmasını, üstelik bilgi ağacı ve elma ile ilgili hiç sorumluluğu olmamasına karşın Kabil de yaşamıştır. Cennetten yeryüzüne düşmeyi de, ikiz kız kardeşiyle evlenmesine izin verilmemesinde olduğu gibi birincil narsisist bir varoluştan kopma olarak yorumlayabiliriz.

Kabil sadece Tanrı'ya karşı gelme niteliğiyle anne-babasının oğlu olmakla kalmaz, onlarla reddedilme ve terk edilme özelliklerini de paylaşır. Ancak uğradığı ceza ebeveynine göre daha ağırdır: O Tanrı tarafından iki kere sürülmüştür.

Totem ve Tabu

Kuran'daki Maide Suresi'ndeki diyalogda Habil Kabil'in kendisini öldürme tehdidine karşı ona el kaldırmayacağını ve Kabil'in onu öldürmesi durumunda kendi günahlarını da yüklenerek cehennemde yanmasını söyler.

Habil'in günahları nedir? Habil hangi günahtan bahsetmektedir? Önemli bir ayrıntı olarak, hikayede Adem de ortada yoktur. Yoksa Adem ölmüş müdür ? Yoksa Adem öldürülmüş müdür? (Benslama, 2004). Yoksa bu hikâye, Freud'un (1913) Totem ve Tabu'da anlattığı babanın katledilmesinden sonra kardeşlerin birbirleriyle çatıştıkları dönemi mi anlatmaktadır? Kabil ve Şit'in çocuk ve torunları arasında, en sonunda kazananın kurduğu düzene kadar savaş sürmüştür.

Kardeşler arasındaki mücadele sürerken üst kuşak ortada olmasa bile onlar yansıtmalı özdeşleşmeleri, rol dağıtımları, kuşak aşkın temsil aktarımları ile çocuklarını -yani kardeşleri-, içinde yaşadıkları dinamiklerde hiçbir zaman yalnız bırakmazlar.

Bu bağlamda iki kardeşin yaşadıklarını ebeveynin kurduğu sahnede "kurban" töreni olarak görebilir miyiz? Bu törende Habil kurban mı edilmiştir? Girard (2003) toplumsal ve kültürel yapının, insanın saldırganlık ve şiddet özelliklerine kurban vererek (bu saldırgan canavara sunular vererek) onu yatıştırdığını ve düzeni koruduğunu iddia eder. Daha önce paranoid-şizoid durumdan depresif duruma geçme bahsinde konuşulduğu gibi, pişmanlık ve suçlulukla onarım faaliyetlerinin başlaması için ve saldırganlık dürtülerinin gemlenmesi ve haz ertelemenin oluşması için bu tür kurbanlar ve cinayetler gerekli olmuştur. Bu hali ile kurucu niteliği olan bu cinayette Habil medeniyetin kuruluşuna feda edilmiş, kurban edilmiştir. Bir başka açıdan bakarsak acaba kurban edilen Habil mi yoksa Kabil mi tartışmasını da yapabiliriz. Habil bir kere ölümlenirken Kabil -üstelik öldürülmeme ve suçunun bedelini bu şekilde ödeme gibi bir kurtuluş Tanrı korumasıyla mahrum vaziyette- alnında suçunun nişanıyla, bir ızdıraba mahkûm ve kurban edilmiştir?

Grotstein (1998) bu mahkûmiyette insani dilin ve özneliğin kuruluşunu görür. Kabil'i ilk birey olarak adlandırır. Ona göre analitik anlamda bir özne oluşun dili Kabil'de vücut bulmuştur.

Mana

Bilgin Saydam (2013) Korku(t) Ata makalesinde şunları yazar:

“Toplulukları bir arada tutan, maddeye verilen anlam, yani “mana”dır ve her topluluğun “mana”sının öyküsünü yaşayarak ve naklederek şekillendiren ataları vardır.

Ata kavramı bir referansa işaret eder. Herkes dünyaya bir öykü (mit) donanımına doğar.

Atanın öyküsü çocukların öyküsünü belirler. Hepimiz bizi taşıyan ve kendini bize dayatan

öykülerin devamını şekillendirmekteyiz. Bu öyküler bizi şekillendirirken, yönlendirir ve

sınırlar. (.) Atanın geçmiş bir zamana ve mekana ait oluşu onun hep aynı kaldığı anlamına

gelmez. Ata, içerik ve biçim olarak plastiktir aslında, onunla ilişkimiz kabul, uyarılma, red ve kayıtsızlık temel tutumları içinde canlıdır” (s.97).

Destanlar, dini hikâyeler, mitolojiler, metin olarak aynı kalsalar da onlarla buluşanların bu buluşmayı yaşadıkları bağlamlara göre tekrar okunurlar. Bu okumalar metinleri bir daha yazar.

Bugün, burada bu hikâyeyi okuduğumuz, tartıştığımız bağlam birkaç açıdan ele alınabilir: Bir ülkeyi geniş bir aile, onun halkını oluşturan değişik etnisite, kültür ve inanç gruplarını bir arada yaşama durumunda olan kardeşler olarak düşünürsek, bütün ailelerde olduğu gibi bu kardeşler ilişkisinde insanlığın en yüceltmeci dayanışmalarını da, birbirlerinin gözünü oydukları savaşları da bulmamız mümkündür. Ülkemizin içinde bulunduğu dinamikler kardeşlerin bir arada yaşayıp yaşayamayacaklarıyla, yaşayacaklarsa nasıl yaşayacaklarıyla ilgilidir.

Bunun yanında ülkemizin içinde bulunduğu atmosfer, ileri boyutta belirleyici ve buyurgan söylemlerin karşısında bireyin varoluşunun biat ve isyan ikileminde sınanmasını içermektedir. Bazen bir buyurgan söyleme karşı koymak için diğer buyurgan söylem veya söylemlere sığınmak gibi tuzakları da barındıran bu sınav, kişiye “özne olmak” ve “birey olmak” kavramlarıyla ilgili zorlu ikilemler dayatmaktadır. Çoğunlukla birey olmanın, özne olmanın yolu “kötü olmak” ve hakim söylemler tarafından ”sürülmek”ten geçebilir.

Bundan başka, psikanaliz topluluklarının ve kültürünün kuşaklar-arası ilişkilerin çok belirleyici olduğu dinamikler barındırdığını görürüz. Ancak kuşak-ıçi ilişkiler yani akranların, kardeşlerin ilişkileri de büyük öneme sahiptir. Bu ilişkilerde küçük farkların narsisizmini, kardeş rekabetini ve hasedi, ikizlik dinamiklerini, bireyselleşme ve ayrışmanın şiddetini, idealizasyon ve narsisist yaralanma ve hiddeti, üst-kuşağı aşmanın ve öldürmenin suçluluklarını, biat, sadakat ve liyakat etkileşimlerini görürüz.

Kaynakça

Aaron (2014) Encyclopaedia Britannica Online’da. 12.3.2014 tarihinde <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/277/Aaron#toc77> adresinden alınmıştır.

Antigone (2014) Encyclopaedia Britannica Online’da. 12.3.2014 tarihinde <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/28036/Antigone> adresinden alınmıştır.

Arca, O. (2013) Kabil ile Habil: Katil ve Kurban Atalarımız, *Suret*, 2: 171-200.

Beiser, H.R. (1989) Fatherhood and the Preference for a Younger Child, *The Annual of Psychoanalysis*, 17:203-212.

Benslama, F. (2004) *İslam'ın Psikanalizi*. İstanbul: İletişim

Bion, W.R. (1965) *Transformations*. London: Heinemann.

Eliade, M. (2003) *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Cilt 1*. Çev. A.Berktaş, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Erten, Y. (2012) "Oğlan Dayıya, Kız Halaya", *Baba İşlevi* içinde, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Freud, S. (1953 [1900]) *The interpretation of dreams*, Standard Edition, 4 & 5, Londra, Hogarth Press

Freud, S. (2012 [1913]) "*Totem ve Tabu*", çev. Kamuran Şipal, İstanbul, Say Yayınları

Freud, S. (1918). The Taboo of Virginity (Contributions to Psychology of Love III), *SE 11*, 191-208.

Freud, S. (1939). Moses and Monotheism, *SE 23*, 1-138.

Girard, R. (2003). *Şiddet ve Kutsal*, Çev. Necmiye Alpay, İstanbul, Kanat Yayınevi.

Grotstein, J. (1998). The Numinous and Immanent Nature of the Psychoanalytic Subject, *The Journal of Analytical Psychology*, 43:41-68.

Harun-peygamberin-hayati-ve-ozellikleri (2014) 12.3.2014 tarihinde <http://www.eokul-meb.com/harun-peygamberin-hayati-ve-ozellikleri-39064/> adresinden alınmıştır.

Hesse, H. (2003). *Demian*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul, Can Yayınları.

Kara, H. (2011). Adem'in İki Oğlunun İki Hikayesi. *Bilinçdışının Doğuşu, Başka*, 6:199-202.

Katz, G. A. (1991). The First-Born Son –Rivalry, Entitlement, Loss and Reparation: Illustrations from Biblical Legends and Freud's Biography, *The International Review of Psycho-Analysis*, 18:501-512.

Laverde-Rubio, E. (2004). Envy: One or Many ?, *The International Journal of Psychoanalysis*, 85:401-418.

Mehmed I (2014) Encyclopaedia Britannica Online'da. 12.3.2014 tarihinde <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/373169/Mehmed-I> adresinden alınmıştır.

Said, C. (2006). *Adem'in Oğlu Habil Gibi Ol*, Çev. Abdi Keskinsoy, İstanbul, Pınar Yayınları.

Saramago, J. (2011). *Kabil*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi.

Saydam, B. (2013). Korku(t) Ata, *Suret*, 2: 95-124.

Sidoli, M. (1987). The Myth of Cain and Abel and Its Roots in Infancy, *British Journal of Psychotherapy*, 3(4): 297-304.

Yetik, Z. (2012). *Kabil. İlk Kan, İlk Cinayet, İlk Katil*, İstanbul, Pınar Yayınevi.